

Snahy Československa a Vatikánu odvolať biskupa Jána Vojaššáka v rokoch 1945–1950

Peter Olexák

Odtajnený materiál Archívu druhej sekcie Ministerstva zahraničných vecí (MZV) Českej republiky odкрýva sériu krokov, ktoré podnikla československá vláda vo veci odvolania biskupa Jána Vojaššáka (1877–1965) z postu spišského diecézneho biskupa. Netreba nijako zvlášť zdôrazňovať, že prvú polovicu dvadsiateho storočia charakterizovali zložité desaťročia plné politických a spoločenských zmien. Aktivita biskupa Vojaššáka v období Slovenského štátu vygenerovali snahu o jeho odvolanie a spoločenskú dehonestáciu už krátko po jeho rozpade v roku 1945.

Cieľom našej štúdie je zrekonštruovať snahy ČSR a Vatikánu pri jeho odvolaní, a to na základe archívneho materiálu dvoch sprístupnených fondov. Prvý fond tvorí odtajnený materiál Archívu druhej sekcie Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky¹ a náprotivok k nemu predstavuje fond, ktorý sa nachádza v osobitnom archíve druhej sekcie Štátneho sekretariátu Svätej stolice vo Vatikáne.² Ich spojením vzniká zaujímavý obraz československo-vatikánskych vzťahov v období 1945–1950 na zložitom a spoločensky napínavom prípade.

Kauza spišského biskupa sa už v čase jej vzniku javila ako zásadná pri tvorbe cirkevnej politiky nového zriadenia, najmä pri odvolávaní biskupov v ČSR. Štúdia chce aspoň parciálne prispieť k posunu v mapovaní problematiky a v doterajšom bádaní vzťahov ČSR a Vatikánu po roku 1945.

Fenoménu politicko-spoločenskej angažovanosti biskupa Vojaššáka sa venoval už celý rad štúdií.³ Predovšetkým sa sústreďovali na jeho čin-

¹ Ján PEŠEK – Michal BARNOVSKÝ, *Štátna moc a cirkev na Slovensku 1948–1953*, Bratislava: Veda, 1997, s. 16–18, 36.

² Fond nie je spracovaný. Bolo ho možné študovať iba na základe osobitného dovolenia.

³ Vincent TATRANSKÝ, *Biskup Ján Vojaššák: Mučeník Cirkvi a národa*, Cleveland: Slovenský ústav, 1977; Viktor TRSTENSKÝ, *Sila viery sila pravdy*, Dolný Kubín: Senefeld-R, 1990; Róbert LETZ et al., *Boli soľou a svetlom*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001; Róbert LETZ et al., *Boli traja*, Bratislava: Zväz protikomunistického odboja, 2001; Štefan KURUC, *Snahy biskupa Jána Vojaššáka o duchovnú obnovu Spišskej diecézy*, Poprad 2002; Ivan CHALUPECÝ – Peter OLEXÁK, „Životopis biskupa Jána Vojaššáka,“ in *Studia theologica secpusien-*

nosť v Štátnej rade v rokoch 1940–1945, kde počas celého trvania tohto štátneho orgánu pôsobil ako nominant slovenského episkopátu na poste jej podpredsedu.⁴

Ján Vojtaššák pochádzal zo slovensko-poľského pohraničia, z obce, ktorá sa volala Zakameno-Klin, dnes Zákamenné, kde sa narodil 14. novembra 1877. Základné štúdiá absolvoval u maminho brata Antona Klimčíka, ktorý bol farárom v Stankovanoch a na katolíckych gymnáziách v Trstenej a v Ružomberku. V roku 1901 bol v Spišskej Kapitule vysvätený na kňaza. Vojtaššák sa na Slovensku dostal do širšieho povedomia vďaka časopisu Svätá rodina, ktorý založil v roku 1908 spolu so skupinou národne zmýšľajúcich kňazov združených okolo Andreja Hlinku (1864–1938). Redakciu viedol Vojtaššák na svojej fare vo Veličnej. Tento mesačník vychádzal vo veľkom šesťnásttisícovom náklade, pričom nešlo len o čisto náboženský časopis. Ešte pred vymenovaním za biskupa v ňom Vojtaššák publikoval ostré stanoviská proti šíreniu agrárneho liberalizmu, ktorý urýchlil nástup bolševického socializmu.⁵ Po rozpade monarchie Vojtaššák stál pri všetkých vážnejších cirkevno-organizačných rozhodnutiach na Slovensku. V roku 1921 sa stal spišským biskupom. Do tohto úradu nastúpil z postu farára, redaktora, rektora seminára a riaditeľa diecéznej kúrie. Hoci Vojtaššák nikdy nebol členom žiadnej politickej strany, v jeho konaní možno reflektovať politicko-národnú orientáciu silne zviazanú s Hlinkovou stranou. Po roku 1945 v jeho postojoch jednoznačne dominoval odpor proti komunistickým praktikám, až kým nebol v roku 1951 odsúdený v zinscenovanom procese na 24 rokov väzenia. Zomrel v nemocnici v Říčanoch 4. augusta 1965.

---

sia VI, ed. Ivan Chalupický, Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 116–206; Pavol JANÁČ – Lubomír PEKARČÍK, *Mučeník bez vyliatia krvi*, Námestovo: Rímskokatolícky farský úrad Zákamenné, 2005; Ivan CHALUPECKÝ, *Biskup Ján Vojtaššák: K jeho verejnej politickej činnosti*, Ružomberok: Katolícka univerzita, 2009.

⁴ Poučenie z procesu s Vojtaššákom, Buzalkom a Gojdičom, Bratislava: SOR, 1951; Róbert LETZ, „Biskup Ján Vojtaššák a slovenská politika v medzivojnovom období,“ in *Studia theologica scepusiensia* VI, s. 25–52; Stanislav MÁJEK, *Ján Vojtaššák – K procesu blahorečenia*, Bratislava, 2004; Ján HLAVINKA – Ivan KAMENEC, *Spory o biskupa Vojtaššáka: Politické a spoločenské aktivity Jána Vojtaššáka v rokoch 1938–1945*, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2007.

⁵ CHALUPECKÝ, *Biskup Ján Vojtaššák*, s. 22.

1. INICIOVANIE KAUY

Moment, ktorý zahájil celý prípad, nastal 8. októbra 1945, keď štátny tajomník MZV Vladimír Clementis (1902–1952) požiadal zástupcu Svätej stolice, aby Vatikán v čo najkratšom čase nahradil biskupa Vojtaššáka iným biskupom.⁶ Rafael Forni (1906–1990) bol touto žiadosťou „zaskočený a hlboko rozčarovaný“⁷. Napísal, že „situácia je bezprecedentná. Niečo podobné sa nestalo ani v dobe, keď vrcholil nacizmus.“⁸

Clementis vystupoval ako hovorca a realizátor predstáv istej časti ideologickej základne slovenských komunistov. Vyplýva to z faktu, že ešte počas vyjednávania medzi prezidentom Edvardom Benešom (1884–1948) a zástupcami československého episkopátu⁹ došlo v roku 1944 k dohode, že po vojne sa neprikróči k politickým procesom s cirkevnými predstaviteľmi a Slovensku sa ponechá široká autonómia. Vatikán na oplátku sľúbil podporu plánu obnovy ČSR na mierovej konferencii.¹⁰ Clementisovej žiadosti však nikto oficiálne neoponoval, a to umožňovalo komunistom postupne sa zmocňovať témy obsadenia biskupských stolcov.

Kauza nevybočovala z línie širších politických a spoločenských udalostí rokov 1945–1950. Od začiatku na ňu existoval český a slovenský názor.¹¹

Snahy o odstavenie Vojtaššáka sa na Slovensku začali prejavovať už na jar v roku 1945. Dôvod bol logický. Mal opustiť biskupský úrad na základe marcovej výzvy Povstaleckej slovenskej národnej rady.¹² Komunistickej poslanec Ladislav Novomeský (1904–1976) v odôvodnení kanonikom spišskej kapituly napísal, že zmyslom rozhodnutia stiahnuť Vojtaššáka je jeho „bezpečnosť a konsolidácia pomerov“.¹³ O niečom podobnom bolo presvedčené aj katolícke krídlo Demokratickej strany (DS).

⁶ Archív ministerstva zahraničných vecí Praha (ďalej AMZV Praha), fond (ďalej f.) Terit. odbory obyčajné (ďalej TO) 1945–59, (T-V), II/7, Vatikán – slovenská desiderata Vojtaššák, č. 140246/46.

⁷ Archivio Segreto Vaticano (ďalej ASV), Affari ecclesiastici straordinari (ďalej AES), 7316/45.

⁸ ASV, AES 7316/45.

⁹ Rokovania viedli pražskí pomocní biskupi Jan Remiger a Antonín Eltschknier.

¹⁰ AMZV Praha, TO, II/7, Dohoda s Československem, č. 20083/44.

¹¹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická, biskupství spišské, biskup Vojtaššák, č. 185709/46.

¹² CHALUPECKÝ, *Biskup Ján Vojtaššák*, s. 54–55.

¹³ Archív Biskupského úradu Spišské Podhradie (ďalej ABU Spiš), 420/45.

Na verejnosti sa objavilo tvrdenie, že po vojne by mohlo dôjsť k spoločenskej likvidácii biskupa. Poslanec Pavol Čarnogurský (1908–1992) preto apeloval na biskupa, aby sa stiahol do bezpečia, nakoľko prechod sovietskej armády by mohol byť pre neho veľmi nebezpečný.¹⁴

Ideologické dôvody za jeho odvolanie boli omnoho hlbšie. Podpísal sa pod nich neúspešný pokus Povstaleckej národnej rady získať Vojtaššáka na svoju stranu. Predseda Vavro Šrobár (1867–1950) sa cestou do Moskvy na rokovania o novej vláde zastavil v Spišskej Kapitule. Jeho úlohou bolo presvedčiť Vojtaššáka o zámeroch a programe budúcej vlády. Vojtaššák sa odmietol pridať na stranu povstalcov. Vyhlásil, že neuznáva inú okrem legitímne zvolenej Tisovej vlády a nesúhlasil ani s navrhovaným poštátnením škôl.¹⁵ Začal sa rodiť plán na Vojtaššákovo odvolanie.¹⁶

Mesiac po oslobodení štátna polícia na základe nariadenia Slovenskej národnej rady zatkla Vojtaššáka a internovala ho v kláštore verbistov v Spišskom Štiavniku.¹⁷ Policajná hliadka podľa inštrukcií Povereníctva školstva a osvety mu mala znemožňovať vykonávanie biskupských funkcií.¹⁸ Jediný kontakt s prostredím mimo kláštora mohol udržiavať iba skrz jedného zamestnanca biskupskej kúrie. Po dvoch mesiacoch internácie ho 16. júla 1945 previezli do väznice Krajského súdu v Bratislave. Po prevoze na nákladnom aute vážne ochorel a 2. augusta 1945 už bol hospitalizovaný v štátnej nemocnici v Bratislave. Napokon mu zmenili väzenie za internáciu v kláštore dcér Najsvätejšieho Spasiteľa v Bratislave a odtiaľ odišiel na liečenie do Piešťan.

Predstavitelia vlády stále nemali presnú predstavu, ako by sa malo s Vojtaššákom naložiť. V tomto období vďaka intervenciám predsedu Slovenskej národnej rady Jozefa Lettricha (1905–1969) a Ľudovíta Obtuloviča (1902–1968) sa Vojtaššák mohol po deviatich mesiacoch vrátiť späť na Spišskú Kapitolu.¹⁹ Obaja politici, ktorí sa zasadili za jeho prepustenie, boli členmi DS. Je pozoruhodné, že v tomto čase medzi predstaviteľmi tejto strany a komunistami už dochádzalo k vážnym napätiam a mocenským konfliktom. Do tohto kontextu zapadla snaha Clementisa,

---

¹⁴ CHALUPECKÝ, *Biskup Ján Vojtaššák*, s. 54.

¹⁵ ABU Spiš, 419/45.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ K internovaniu biskupa v kláštore došlo 5. 5. 1945.

¹⁸ CHALUPECKÝ, *Biskup Ján Vojtaššák*, s. 54–55.

¹⁹ Do Spišskej Kapitulky sa vrátil 30. novembra 1945.

ktorý sa začal angažovať za biskupovo odvolanie priamo u vatikánskeho vyslanca.

Vojtaššák sa postupne stával tvárou ľudovej protikomunistickej kampane na Slovensku. Jeho návrat 30. novembra 1945 sa stal prejavom verejnej masovej záležitosti. Jeho veriaci ho čakali na vlakovej stanici v Spišskom Podhradí a odtiaľ ho v sprievode odprevadili až do jeho sídla nad Spišským Podhradím. Štátny sekretariát vo Vatikáne dostal správu, že Vojtaššák využil príležitosť slobody a chopil sa funkcie pastiera. Avšak ani po návrate nebol oficiálne prepustený z vyšetrovacej väzby.

2. VOJTAŠŠÁKOV LIST

Hoci bol biskup v bratislavskom kláštore pod policajným dozorom, neboli kontrolovaní obyvatelia ani návštevníci kláštora. Odtiaľ sa mu podarilo poslať list Štefanovi Krasuľovi (1887–1970), ktorý pôsobil na slovenskej katolíckej misii v New Yorku.

Vojtaššák mu v liste opísal väzenie a zhoršujúci sa osud katolíkov na Slovensku.²⁰ Požiadal Krasuľu, aby informoval zahraničných Slovákov, nadriadených a iné cirkevné authority. Vojtaššák mal vysokú mienku o zahraničných Slovákoch, ktorí ho od roku 1923 pravidelne pozývali do Ameriky.

Navyše z listu vyplýva, že biskup mal informácie o tom, čo sa deje na ministerstve v Prahe. Okrem upozornenia pre bývalého veľvyslanca vo Vatikáne Karola Sidora (1901–1953) a Jozefa Kapalu (1901–1985), aby sa nevracali naspäť do vlasti, napísal, že Clementis pripravuje jeho odvolanie. Napísal, že má informácie o tom, čo „sa hovorí na Ministerstve zahraničných vecí.“²¹ Nazdával sa, že za aktivitou ministerstva by mohla byť snaha novej vlády obnoviť diplomatické vzťahy so Svätou stolicou a to výmenou za jeho odvolanie a ešte iných dvoch biskupov. Tími mohli byť biskupi Eduard Nécsey (1892–1968) a Michal Buzalka (1875–1961). Obával sa, že „ak by Vatikán s vládou začal rokovať priamo, je neisté, či pomôže slovenskému episkopátu alebo ho nechá padnúť.“²² Podľa neho Svätá stolica „ani teraz ani predtým“²³ nemala dostatok po-

²⁰ CHALUPECKÝ, *Biskup Ján Vojtaššák*, s. 54–55.

²¹ ASV, AES 7655/45.

²² Tamže.

²³ Tamže.

chopenia pre Slovákov. Tým narážal na opakované pokusy vytvorenia slovenskej cirkevnej provincie, ktoré ešte v roku 1918 iniciovala kňazská rada na čele s Hlinkom, ale k čomu nikdy nedošlo.

Krasuľa Vojtaššákov list poslal bývalému veľvyslancovi Sidorovi, ktorý ho 3. novembra 1945 osobne odovzdal Giovanni Battista Montinimu (1897–1978),²⁴ zástupcovi štátneho sekretariátu vo Vatikáne.²⁵ O Vojtaššákovom liste chcel Sidor informovať aj Spoločenstvo národov. Priložená správa J. Kapalu, bývalého biskupovho tajomníka, predstavovala Vojtaššáka ako mecéna katolíckeho školstva, charity, tlače a „najhorlivejšieho obrancu viery proti akejkoľvek forme komunizmu“.²⁶

Vatikán mal v prvom rade obavu, že ak sa prezradí, že za medzinárodnými intervenciami je Sidor, mohlo by sa to obrátiť proti Vojtaššákovi tým najtvrdším spôsobom. Sidor sa mal zdržať ďalšieho sa angažovania v tejto kauze. Problematická bola najmä Sidorova politická orientácia silne zviazaná so Slovenským štátom. Podľa Vatikánu Sidor bol horlivým prívržencom rovnakého typu politiky ako Vojtaššák, čo už v roku 1920 naznačoval nuncius Klement Micara (1879–1965).

Montiniho zaujala zvlášť stať listu, v ktorej biskup zapochyboval, či Svätá stolica v prípade ťažkostí ho bude dostatočne hájiť pred útokmi komunistov. Štátny sekretariát mal doručiť väznenému Vojtaššákovi hoci aj len ústnu správu, že štátny sekretariát, prípadne ak to uzná Svätý Otec, tak aj Jeho Svätosť, mu adresujú slová útechy.²⁷

Z nasledujúcej agendy vyplýva, že sekretariát poveril Rafaela Fornioho, aby našiel spôsob, ako ubezpečiť Vojtaššáka, že pápež vie o jeho utrpení a s otcovskou starostlivosťou sa zaujíma o jeho situáciu.²⁸

3. PRÍPRAVNÉ ROKOVANIA

Za týchto okolností vyslala vatikánska strana do Prahy Xavéria Rittera (1884–1951).²⁹ Clementis hneď pri jeho oficiálnej nástupnej návšteve

---

²⁴ Neskorší pápež Pavol VI.

²⁵ ASV, AES 7655/45.

²⁶ Tamže.

²⁷ Tamže.

²⁸ Tamže.

²⁹ Giuseppe DE MARCHI, *Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956*, Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1957, s. 84.

zopakoval požiadavku ČSR, ktorou bolo odvolať biskupa Vojtaššáka. V privítacej reči 15. júna 1946 požiadal staronového internuncia, aby „vyčistil slovenský biskupský zbor od kolaborantských a protištátnych živlov a predovšetkým od biskupa Vojtaššáka.“³⁰ Medzitým Vojtaššák exkomunikoval správcu poštátneho malého seminára v Levoči a suspendoval kňazov, ktorí kandidovali vo voľbách.³¹ Ritter dal Clementisovi opatrnú a vyhýbavú odpoveď. Uviedol, že Vatikán vo veci menovania a odvolávania biskupov postupuje opatrne a na vyriešenie istých vecí je potrebná duchovná inšpirácia a vážny dôvod.³²

Do Vatikánu prichádzali správy, že Vojtaššák je na Slovensku mimoriadne horlivým biskupom, ale aj činorodým patriotom a odporcom Prahy.³³ Toto vedomie spôsobilo Štátnemu sekretariátu ťažkosti aj počas priprav spoločného blahoželania pri príležitosti dvadsiateho piateho výročia biskupskej vysviacky slovenských biskupov. Sekretariát prostredníctvom nuncia v ČSR zisťoval situáciu, ako by bolo prijaté, keby pápež vymenoval Karola Kmečka (1874–1948) za kardinála. Napokon sa od toho upustilo, aby „nevznikol príliš krikľavý kontrast“³⁴ medzi obooma monsignormi, čo by si štát a Vojtaššák mohli vysvetliť po svojom. Nakoniec Vatikán povýšil Kmečka iba za titulárneho arcibiskupa.³⁵

V rámci nového politického koridoru minister Jan Masaryk (1886–1948) takmer vôbec nevstupoval do záležitosti odvolania spišského biskupa Vojtaššáka. Celú agendu viedol štátny tajomník Clementis, o ktorom bol Masaryk presvedčený, že z poverenia komunistov kontroluje aj jeho.

Na internunciatúre sa od októbra 1945 nachádzali Forniho poznámky, že novej vláde treba dať opatrne najavo, aby pochopila, že Svätá stolica je verná tradícií a je nemožné zosadiť riadne kanonicky ustanoveného biskupa. „Rovnako ako v nedávnej minulosti aj za týchto okolností (Svätá stolica) je nútená vzoprieť sa nárokom, hoci aj vládnym, keď jej predstaviteľ žiada alebo očakáva intervenciu vo veci zosadenia diecéznych biskupov.“³⁶ Svätá stolica však bola ochotná vyjsť v ústrety československej vláde v rámci istých limitov a zároveň bola ochotná zaoberať

³⁰ AMZV Praha, TO, II/7, Vatikán – slovenská desiderata Vojtaššák, č. 140246/46.

³¹ ASV, AES 6349/46.

³² Tamže.

³³ ASV, AES 529/46.

³⁴ Tamže.

³⁵ ASV, AES 6349/46.

³⁶ Tamže.

sa jednotlivými prípadmi biskupov pod podmienkou, že sa bude rešpektovať starobylosť praxe Svätej stolice.³⁷

Dôvod, prečo mal biskup Ján Vojaššák odísť, bol pre Svätú stolicu čoraz jasnejší. Problematická bola najmä jeho rezistencia voči štátnemu zriadeniu a jeho predstaviteľom, ktorých považoval za „revolučných uzurpátorov“.³⁸

Predstavitelia ministerstva aj vďaka vlastným cirkevným poradcom vedeli, že biskup môže byť zosadený len na základe kanonického procesu podľa cirkevných noriem a jedine z vážnych cirkevných a vieroučných dôvodov.³⁹ Clementis mal v pláne rozohrať širokú hru. Záležitosť mala byť zinscenovaná tak, aby za Vojaššákovým zosadením nebola vláda, ale jeho vlastní cirkevní predstavení. Za týmto účelom sa mala využiť ideologická mediálna propaganda. V prvej fáze sa mali oslabiť sympatie pracujúceho ľudu voči Vojaššákovi. Potom by došlo k vymenovaniu jeho nástupcu, čím by vláda demonštrovala pokrokovosť voči cirkvi a pred svetovou verejnosťou by deklarovala náboženskú slobodu v ČSR. Clementis bol presvedčený, že Vatikán nájde dostatok prostriedkov, aby Vojaššák musel odísť.⁴⁰

4. ARGUMENTY PRE ODVOLANIE

Ministerstvo sa pustilo do skúmania Vojaššákovkej minulosti a zistilo, že o pozbavení úradu biskupa sa hovorilo už v roku 1938. Problematická bola Vojaššáková pochybná podpora Hlinkovej strany z cirkevných peňazí. Ako prvý túto informáciu vtedy priniesol denník Agrárnej strany.⁴¹ Noviny *Magyar újság* uverejnili rozšírenú správu, že vatikánsky inšpektor začal s preverovaním hospodárenia na spišskom biskupstve. Podľa týchto novín z istín biskupstva unikali väčšie sumy na politické účely bez toho, aby biskup mal na to súhlas svojich nadriadených. Podľa denníka „k spišskému biskupovi bude čoskoro vymenovaný koadjút.“⁴²

³⁷ ASV, AES 7316/45.

³⁸ ASV, AES 7655/45.

³⁹ *Codex iuris canonici* 1917, can. 192 §2.

⁴⁰ AMZV Praha, TO, II/7, Vatikán – slovenská desiderata Vojaššák, č. 140246/46, príloha 1.

⁴¹ „Z Prahy 29. marca,“ *Slovenský denník*, 30. 3. 1938, s. 3.

⁴² *Magyar újság*, 30. 3. 1938, s. 4.

O „neočakávanej revízii na spišskom biskupstve, kde sa ohromné obnosy stratili na politické ciele,“⁴³ písal aj bratislavský večerník *Esti újság*.

Slovák, ako tlačový orgán Hlinkovej strany, tieto správy horlivo dementoval s tým, že ide o ďalšie klamstvo o biskupovi, ktorý „už od dávna stojí v strede najzlomyseľnejších útokov,“⁴⁴ a nie je pravdou, že na biskupský majetok bola ustanovená nútená správa. Naopak, „nepriatelia cirkvi a národa bezmocne odtiahli spod nedobytného spišského hradu.“⁴⁵ Nezaujato o kauze informovali české noviny *Národní osvobození*, ktoré v krátkej správe uviedli, že v spišskej diecéze pravdepodobne nedošlo k poškodzovaniu cirkevného majetku a kauza je iba vnútrocirkevná záležitosť.⁴⁶

Túto správu na Slovensku privítali najmä konkurenčné politické denníky. *A Nap* v článku „Vatikán uskutočňuje vyšetrovanie proti spišskému biskupovi“ sa sústredil na hospodárske záležitosti a politické záujmy, ktoré viedli do prostredia vedenia Slovenskej ľudovej strany a napokon k samotnému Andrejovi Hlinkovi. *A Nap* tvrdil, že Vatikán poveril dvoch kardinálov, aby preverili túto záležitosť a podrobili kontrole hospodárske pomery spišského biskupstva. Podľa informácií denníka jeden z vizitátorov navrhol okamžite suspendovať biskupa Vojtaššáka. Podľa *A Nap-u* biskup totiž proticirkevne siahol na fondy, na ktoré nemal právo, pričom biskupstvo malo niekoľkomiliónové dlhy. Biskup bez vedomia kanonikov a prostredníctvom židovských firiem Schlesingera, Lichtensteina a Offu predával za províziu lesy a pozemky a podobne postupoval aj pri stavbe budov. Denník obsiahle písal aj o nevydarenom obchode biskupstva s poisťovňou Fénix, ktorá napokon skrachovala. Najchúlostivejších však bolo niekoľko stotisíc korún, ktoré biskupstvo dostalo z Maďarska za sprostredkovanie obchodu v prospech ostrihomskeho arcibiskupa, za čo mu na účet prišlo trinásť miliónov korún. Z týchto peňazí mal istú časť použiť na podporu Hlinkových politických novín.⁴⁷

Správu postupne preberali ostatné denníky. Na Slovensku to spôsobovalo senzáciu najmä pre komunistické *Slovenské zvesti*, ktoré sa kauze „Vojtaššák“ venovali niekoľko dní. V článku „Kam išli peniaze biskup-

⁴³ *Esti újság*, 31. 3. 1938, s. 2.

⁴⁴ „Cigánstvo o J. E. biskupovi Jánovi Vojtaššákovi,“ *Slovák*, 2. 4. 1938, s. 2.

⁴⁵ Tamže.

⁴⁶ *Národní osvobození*, 2. 4. 1938, s. 3.

⁴⁷ *A Nap*, 10. 4. 1938, s. 2.

stva“ písali, že zmyslom článku nie je útok na cirkev, ale úprimná informácia pre verejnosť a pre katolícku cirkev, aby si urobila poriadok vo svojom vnútri. Vatikán podľa novín nariadil vyšetrovanie hospodárenia Vojtaššáka, pretože „dobré známi páni na čele ľudovej strany robia vlastizradnú politiku v službách nemeckého fašizmu. V službách toho istého fašizmu, ktorý prenasleduje katolícku cirkev, ktorý berie veriaciom náboženskú slobodu a pred ktorým vystríha katolíkov sám pápež.“⁴⁸ Podľa novín biskup Vojtaššák „bol známy politický prívrženec ľudovej strany.“⁴⁹ Noviny tvrdili, že spišské biskupstvo dávalo peniaze na protislovenskú a protikatolícku politiku a medzi spišským biskupom a stranou sa ukazovalo priame spojenie. *Slovenské zvesti* poukazovali na styky spišského biskupa s Maďarskom ako na konšpiratívne, ktoré „mali nebezpečný zahranično-politický význam potvrdený rozhodnutím posilať slovenských chlapcov na seminár do Maďarska.“⁵⁰ Noviny ďalej tvrdili, že v momente, keď sa pražská nunciatúra začala o vec zaujímať, sa biskup snažil vyhnúť nanútenej kontrole a nunciatúre adresoval ostrý list. Tá však podľa informácií *Slovenských zvestí* zakročila a podala o veci správu do Vatikánu, kde boli poverení vyšetrovaním kauzy dvaja významní kardináli. Jeden z nich navrhol okamžité suspendovanie Vojtaššáka z úradu biskupa. *Slovenské zvesti* ubezpečovali, že „v každom prípade už táto nanútená kontrola znamená v celej Európe dávno nevídaný zákrok proti aktívnemu biskupovi. Výsledok môže byť podľa cirkevných noriem – ak vláda vyhlási sekvestráciu – i dosadenie núteného správcu Vatikánu, suspendovanie, konečné penzionovanie a vymenovanie nového biskupa.“⁵¹

Po tejto kampani sa o financovanie na Spiši začal zaujímať aj Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave.⁵² Poverení pracovníci zistili, že novinári sa sústreďovali predovšetkým na čiastkové veci, ktoré nevytvárali reálny obraz o hospodárení biskupa. Skonštatovali, že ide o čisto vnútorné cirkevné veci, ktoré napokon uzavrela Kongregácia pre biskupov. Niekoľkostranový elaborát obsahoval podrobnú správu o hospodárení spišského biskupstva v rokoch 1935–1938. Kongregácia zistila, že Vojtaššák regulárne pokrýval diecézne výdavky, podporoval

⁴⁸ „Vatikán vyšetruje hospodárenie spišského biskupstva,“ *Slovenské zvesti*, 10. 4. 1938, s. 3.

⁴⁹ Tamže.

⁵⁰ Tamže.

⁵¹ Tamže.

⁵² AMZV Praha, f. Cirkevní věci, Diecése spišská, č. 62523/II-3/38.

katolícke školy a sirotinec v Spišskom Štiavniku, kde bolo kedysi biskupské letné sídlo.⁵³

Vláda aj napriek tomu hľadala, čo by sa z tejto kauzy dalo použiť na odvolanie biskupa. V používanej formulácii sa nehovorilo o jeho odsúdení, ale o cirkevnom odvolaní. Vláda chcela podprieť svoje výhrady voči Vojtaššákovi ešte silnejšími obvineniami, a to podľa *Modu vivendi* z roku 1928. Dôvody stiahnutia Vojtaššáka z aktívnej služby sa mali týkať bezpečnosti krajiny, jeho politickej iredentistickej činnosti, separatizmu, činnosti proti ústave a verejnému poriadku v štáte. K tomu sa mal pridať aj cirkevný dôvod. Ten mala tvoriť Vojtaššákova dohoda s Ostrihomom ako „prečin neposlušnosti voči vyššej cirkevnej autorite“.⁵⁴ Pôvodne sa uvažovalo, že ho obvinia aj z arizácie židovského majetku, ale vzhľadom na vyjadrenie Ministerstva vnútra, že „biskup nearizoval“,⁵⁵ sa ministerstvo rozhodlo tento argument pred Svätou stolicou neuvádzať.

5. DRUHÉ OBDOBIE ROKOVANÍ

Dňa 15. júla 1946 generálny tajomník ministerstva opätovne vyzval internuncia, aby Vatikán zosadil biskupa Vojtaššáka a rokovaniami vo Vatikáne bol poverený československý vyslanec Arthur Maixner (1889–1971).⁵⁶

Na pozorovanie vysokého kléru v ČSR bol v tom čase nasadený už aj tajný agent. Podľa agenta by na odvolanie Vojtaššáka stačilo, keby Clementis viac komunikoval s pražským kanonikom Otakarom Švecom (1888–1958), ktorý bol hlavným informátorom Vatikánu v ČSR.⁵⁷ Iné kruhy konšpirovali, aby Vatikán vymenoval Vojtaššáka za titulárneho arcibiskupa, najlepšie niekde v zahraničí. Do úvahy pripadalo Taliansko.⁵⁸

⁵³ Archivio della Congregazione per i vescovi, Vaticano, 145/35.

⁵⁴ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická, biskupství spišské, biskup Vojtaššák, č. 185709/46.

⁵⁵ Tamže.

⁵⁶ Na zahraničnú misiu nastúpil 13. 8. 1946. Vo veci sa angažoval aj jeho predchodca *chargé d'affaires* František Schwarzenberg.

⁵⁷ Pavel ŽÁČEK, „V-101. Agent, ze kterého se dalo žít,“ in *Posledné a prvé svobodné (?) volby 1946, 1990, Zborník z odborného seminára*, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2006, s. 102–159.

⁵⁸ Tamže, s. 119.

Významným členom mocenského orchestra v celej kauze odvolávania biskupov bol námestník predsedu vlády Zdeněk Fierlinger (1891–1976). S prípadom sa zoznámil v čase, keď bol poverený zastupovaním stále viac chorľavého ministra zahraničných vecí Masaryka. Kauza ho zamestnávala aj po voľbách v roku 1948, keď sa stal tajomníkom pre cirkevné záležitosti. V júni 1946 navrhol, aby vláda prijala uznesenie, na základe ktorého by ministerstvo vyzvalo internuncia Rittera, aby Vatikán suspendoval spišského biskupa. Clementis schválil nový text *aide-mémoire* pre úrad predsedu vlády. V ňom bolo potrebné zohľadniť fakt, že biskup odmietol zložiť prisahu vernosti štátu podľa *modu vivendi* z roku 1928.⁵⁹

Denníku *Právo lidu* sa podarilo urobiť interview s Vojtaššákom. Po rozhovore s českými novinármi denník na jeho adresu pobúrene napísal, že „je potrebné, aby sa prípadom zaoberala vláda a aby sa postarala, aby každé, teda i toto spišské ohnisko nebezpečenstva pre ďalší vývoj československého štátu čo najskôr odstránila.“⁶⁰ K stanovisku *Práva lidu* sa pridali aj noviny *Národní osvobození*:

V tom, čo Vojtaššák prijatím českých novinářů provedl, je nutno vidět – konečně málo tajený – úmysl: demonstraci a zkoušku, jak dalece už vychladla půda, aby bylo možno pustit se po ní starými cestami. Kam až sahá trpělivost správců nového státu. Nešlo-li by to znovu začít s pittsburskou dohodou. Je vážným momentem, že se to mohlo stát roku 1946 na Spišské kapitule v ČSR. Nutno se ptát, co odpovědné kruhy miní učinit. Co vůbec učinila vláda, která vedla náš těžký boj i proti onomu Tisovu „státu“, v jehož čelném orgánu, státní radě, zasedal i Vojtaššák?⁶¹

Prípadu sa na Slovensku venoval *Hlas práce*, ktorý tiež požadoval zá-krok vlády proti biskupovi:

Nemožno prejsť mlčky ponad vystúpením Vojtaššákovým. V tomto prípade slovo musí mať vláda, ktorej povinnosťou je bdieť nad autoritou nášho štátu. A tejto vlády sa treba pýtať, dokedy ešte bude trpieť, aby spišský biskup bol Dr. Ján Vojtaššák? Žiadame, aby namiesto rozhorčovania a rečí o očiste vláda v tomto prípade konala svoju povinnosť a o očistu sa skutočne postarala. Môže a má urobiť tak naša vláda tým skôr, že nikto nemôže dnes viniť náš štát a jeho vládu z proticirkevného alebo protikatolíckeho postupu.⁶²

⁵⁹ AMZV Praha, TO, II/7, Vatikán – slovenská desiderata Vojtaššák, č. 140246/46.

⁶⁰ „Případ biskupa Vojtaššáka je nutno řešit!“, *Právo lidu*, 28. 7. 1946.

⁶¹ Tamže.

⁶² Tamže.

Na upokojenie situácie povereník pre informácie českým novinárom oznámil, že Vojtaššák bude čoskoro postavený pred Ľudový súd.

Dňa 30. júla 1946 na 16. hodinu námestník predsedu vlády pozval internuncia Rittera na MZV. Ešte predtým sa na krátkej porade zišli u neho všetci členovia druhej sekcie ministerstva. Počas stretnutia Fierlinger informoval o uznesení predsedníctva vlády vo veci spišského biskupa. Prednosta Dvořáček i prednosta siedmeho oddelenia Pospíšil informovali Fierlingera o potrebe vyčistiť slovenský episkopát a obsadiť vakantné biskupstvá (Praha, Budějovice, Litoměřice a Rožňava). Pospíšil navrhol, aby sa Vatikánu určil termín, dokedy treba Vojtaššáka odvolať. Zároveň upozornil, aby sa pred vatikánskym vyslancom nehovorilo o obsadení rožňavského biskupstva. Tým by sa mohli naštříbiť rokovania o zrušení tejto diecézy.⁶³

Po porade nasledovalo stretnutie s internunciom. Fierlinger otvoril otázku doposiaľ nevybavenej žiadosti štátneho tajomníka Clementisa vo veci Vojtaššáka, čo tvorilo prioritu vlády v úspešnej cirkevnej politike. Z trištvrtehodinového stretnutia bol vyhotovený zápis. Podpredseda vlády počas neho niekoľkokrát zopakoval, aby Vatikán urýchlene suspendoval J. Vojtaššáka, pretože inak sa bude musieť zodpovedať za svoju protištátnu činnosť pred súdom.⁶⁴ Zazneli prvé vyhrážky, ktoré mali prinútiť Vatikán k urýchlenému konaniu. Ritter žiadosť prijal. Sľúbil zastupujúcemu ministrovi, že v krátkom čase sa mu ozve a bude ho informovať. Potvrdil, že Vojtaššákov prípad by mohol byť vybavený v priebehu jedného mesiaca. Požiadal Fierlingera, aby mu doručil nevybavené *aide-mémoire*, ktoré Clementis odovzdal ešte jeho predchodcovi.

Po stretnutí dal Fierlinger inštrukcie prednostovi siedmeho oddelenia, aby do poludnia nasledujúceho dňa upravili *aide-mémoire* z 8. októbra 1945 podľa novej situácie.⁶⁵ Prvý bod sa týkal Vojtaššáka a končil žiadosťou, aby sa tento prípad vybavil čo najskôr.⁶⁶

Z rokovania vlády 31. júla 1946 išlo k internunciovi *aide-mémoire*. Námestník priložil k nemu vizitku a kuriérskou poštou ho odoslal Ritterovi. Internuncius v rozhovore s Arnoštom Heidrichom (1889–1968)⁶⁷ povedal, že časť dokumentu, ktorá sa týka Vojtaššáka, neobsahuje dosta-

⁶³ AMZV Praha, TO, II/7, Vatikán – slovenská desiderata Vojtaššák, č. 142346/46.

⁶⁴ Tamže.

⁶⁵ Tamže.

⁶⁶ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická – biskupství spišské – biskup Vojtaššák, č. 178116/46.

⁶⁷ Bol generálnym sekretárom MZV a zároveň veľvyslancom OSN v Ženeve.

tok dôvodov, na základe ktorých by Vatikán mohol kanonicky zakročiť. Druhé oddelenie memorandum odvolalo a vypracovalo nové. Veľvyslanec ho pred oficiálnym doručením ešte raz prečítal Ritterovi. Prítomní úradníci mali dojem, že nové dôvody by mohli byť dostačujúce.

Poradca vyslanca páter Jaromír Machula⁶⁸ počas dovolenky v Prahe kontaktoval ľudí z ministerstva. Oznámil, že internuncius Ritter sa začiatkom novembra 1946 počas konferencie československého episkopátu v Olomouci pokúsil Vojtaššáka presvedčiť, aby podal demisiu a rezignoval z postu diecézneho biskupa dobrovoľne, ale neúspešne.⁶⁹

To isté potvrdil aj Maixner, ktorý zasa informoval o svojich rokovaníach vo Vatikáne s vicekancelárom Štátneho sekretariátu.⁷⁰ Neočakávane do hry vstúpil aj apoštolský administrátor Ambróz Lazík (1897–1969), ktorý sa stretol so sekretárom pre zvláštne cirkevné záležitosti Domenicom Tardinim (1888–1961). Povedal, že z prípadného tvrdého postupu proti Vojtaššákovi by mohli vziť iba nepríjemnosti. Lazík, ale aj Machula potvrdili agentom ministerstva, že Vojtaššák sa na Slovensku teší veľkej oddanosti veriacich a kňazov. Mnohí ho považovali za vedúcu osobnosť a pokračovateľa politického katolicizmu. Opatrnosť voči Vojtaššákovi odporúčal aj agent V 101. Vojtaššákov prípad vyhodnotil vzhľadom na politické súvislosti. Podľa neho komunisti mali skoncovať s aktivitami proti DS, pretože po jej rozpustení by sa katolíci primkli ešte viac k cirkvi. Takto by na Slovensku vznikla nepredstaviteľná opozícia proti komunistom, riadená sieťou fár a vysokých klerikov na čele s Vojtaššákom, ktorý by potom získal taký vplyv, aký nemal ani za Slovenského štátu. Útok sa mal preto sústrediť len na Spišskú Kapitolu, ktorá bola „ohniskom, Athosom ľudáctva, ktoré je dnes reprezentované biskupom Vojtaššákom a ostatnými najvýbornejšími ľudákmi, ktorých tam Vojtaššák stiahol z celého Slovenska. Napokon cez študentov ovládajú odtiaľ celé Slovensko.“⁷¹ Agent v správe operoval vojenskou terminológiou a hovoril o generálnom útoku na Spišskú Kapitolu, ktorý by musel prebiehať vo všetkých budovách a internátoch naraz, takže by to pri-

⁶⁸ Jezuita, ktorý pôsobil ako odborný cirkevný poradca československého veľvyslanectva pri Svätej stolici.

⁶⁹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti němu, Záznam, b. č.

⁷⁰ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti němu. Správa vyslanca Maixnera č. 705/46.

⁷¹ Prepis dokumentu publikoval ŽÁČEK, „V-101. Agent,“ s. 113–118.

požívalo časy hromadných zákrokov Gestapa.⁷² Na akcii by sa museli zúčastniť stovky príslušníkov, čo neodporúčal, pretože: „Na Slovensku by to malo divoký ohlas a prenikavú ozvenu v cudzine a sťažilo by to Clementisovu situáciu.“⁷³

Vojtaššák bol naopak pripravený na takýto útok. Aj podľa apoštolského administrátora Lazíka, Vojtaššák „by uvítal, keby sa mu dala možnosť vystupovať v role mučeníka za svoje presvedčenie.“⁷⁴ Kolovali reči, že Vojtaššák je čoraz viac neústupčivejší vo veciach, ktoré považoval za správne. Slovenskí informátori radili, by sa s Vojtaššákom postupovalo zvlášť opatrne a s najväčšou rozvahou.⁷⁵

Z antiklerikálneho prostredia mladých slovenských intelektuálov vyšiel podnet, aby sa na skoncovanie s pôsobením biskupa Vojtaššáka použil silnejší argument. Podľa nich sa katolicizmus na Slovensku hrubo skompromitoval počas tisovskej éry vo svojom mravnom základe. V tomto duchu 30. augusta 1946 bolo podané na Vojtaššáka trestné oznámenie. Hlavným argumentom bolo, že sa stotožňoval s ideou fašizmu. Clemenstis začal maríť plány mladých reakčných komunistov a vydal pokyn, aby až kým nenastane nová situácia v rokovaní s Vatikánom sa do prebiehajúceho trestného konania proti biskupovi Vojtaššákovi nezasahovalo.⁷⁶

Generálny sekretár Arnošt Heidrich dal 10. septembra 1946 siedmemu oddeleniu MZV príkaz, aby v čo najkratšom čase požiadalo Ministerstvo vnútra prešetriť Vojtaššákovu činnosť v Štátnej rade a preveriť správu, či Vojtaššák skutočne arizoval dve židovské nehnuteľnosti.

Dňa 6. septembra 1946 bol odsúdený František Mojst, ako prvý spomedzi členov bývalej Štátnej rady.⁷⁷ Postupne sa malo pokračovať aj s ostatnými členmi tohto orgánu, kde bol Vojtaššák podpredsedom počas celého jeho fungovania. V prípade, že by výsledky zisťovania boli zvlášť závažné, oddelenie v pripravovanom memorande pre Svätú stolicu malo

---

⁷² Tamže, s. 116.

⁷³ Tamže.

⁷⁴ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti němu, č. 64227/48.

⁷⁵ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti němu, vložka č. 167268/47.

⁷⁶ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Spišský biskup Ján Vojtaššák, obžaloba proti němu, č. 237903/48, ale aj č. 228933/48.

⁷⁷ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti němu, č. 64227/48.

vypustiť všeobecnú vetu: „so súhlasom sa podieľal na tendenčnej politike extrémneho autonomizmu, ktorý vyvrcholil v nepriateľskom separatizme štátu“⁷⁸ a nahradiť ju konkrétnymi zisteniami, ktoré by vyplynuli z jeho členstva v Štátnej rade. Ministerstvo vnútra sľúbilo vec prešetriť a odpovedať do troch dní. Z Povereníctva vnútra prišla správa, ktorú tvoril opis slovenského trestného oznámenia na J. Vojtaššáka. V spise sa tvrdilo, že Vojtaššák „v Štátnej rade sa po prednesení určitých referátov zúčastňoval debát, kde sa stotožňoval s ideou fašistických politikov, schvaľoval ich a podporoval“⁷⁹ okrem toho zároveň schvaľoval opatrenia v židovskej otázke a vojenské aktivity ministra Čatloša (1895–1972) proti ZSSR. Ďalej sa spomínalo, že Alexandrovi Machovi (1902–1980) predložil pamätný spis, ktorým sa naňho obrátili židovskí občania o pomoc. Odovzdal ho ministrovi, aby vypátral a potrestal pisateľov spisu.⁸⁰ O niekoľko dní z Povereníctva vnútra prišla správa, že „Vojtaššák nearižoval za Slovenského štátu žiaden“⁸¹ židovský majetok.“⁸²

Dňa 19. septembra 1946 prišiel z Ríma telegram od Maixnera, že pápež počas osobnej audiencie oznámil, že „doposiaľ sa Vojtaššáka nepodariťlo primäť k rezignácii podľa kanonického práva, ale ak sa bude naďalej zdráhať, bude mu pridelený koadjútór cum iure successionis.“⁸³ Vláda zostala zaskočená. Vyslanec dostal úlohu zistiť, čo toto opatrenie – „pridať koadjútora“ – znamená. Vláda nikdy o niečo podobné nežiadala.⁸⁴

Dňa 21. septembra 1946 prišlo hlásenie, že na Ministerstve vnútra sa nachádza spisový materiál z bratislavského povereníctva o biskupovi Vojtaššákovi. Rozhodlo sa, že na jeho základe sa vypracuje nové memorandum pre Vatikán. Z Maixnerovho telegramu vyplývalo, že Svätá stolica už začala podnikať kroky na odstránenie Vojtaššáka. Pre Svätú stolicu prichádzalo do úvahy iba spontánne zrieknutie alebo koadjútór s právom nástupníctva. V oboch prípadoch by bol zachovaný kanonický postup. Podľa utajeného materiálu sa malo ministerstvo pripraviť na

⁷⁸ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, Záznam, b. č.

⁷⁹ Tamže.

⁸⁰ Tamže.

⁸¹ V originálnom texte je „žiadon“.

⁸² AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická, biskupství spišské, biskup Vojtaššák, č. 185709/46.

⁸³ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Spišský biskup Ján Vojtaššák, obžaloba proti nemu, Záznam, b. č.

⁸⁴ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Spišský biskup Ján Vojtaššák, obžaloba proti nemu, č. 228933/48.

situáciu, že Vatikán Vojtaššákovi prikáže pobyt v niektorom kláštore na území ČSR.⁸⁵

6. NÁRODNÝ SÚD

Rokovania skomplikoval Národný súd v Bratislave tým, že prijal trestné oznámenie na biskupa. Česká a slovenská strana si začali navzájom prekážať. Komunisti na Slovensku boli netrpezliví a pripravovali sa na totálnu zmenu režimu. Česká strana na čele s MZV navrhla upozorniť internunciatúru, že v tomto prípade by už opatrenia naznačené v Maixnerovom telegramе nestačili a bolo by potrebné odstrániť Vojtaššáka nielen z biskupského stolca, ale aj z ČSR a prikázať mu nútený pobyt v zahraničí.

Maixner sa 9. novembra 1946 stretol vo Vatikáne s Tardinim. Upozornil ho, že ak Vatikán niečo urýchlene neurobí, Vojtaššákovi hrozí, že bude postavený pred Národný súd a ten ho odsúdi. Povedal, že ministerské úrady nedokážu viac odkladať trestné stíhanie. Je zvláštne, že podľa vatikánskych informácií trestné konanie proti Vojtaššákovi už začalo. Maixnera to zaskočilo. Tardini mu zopakoval, že pre Svätú stolicu aj v tejto situácii platí, že žiadneho biskupa nemožno odvolať, ak sa neprevinil proti predpisom kanonického práva a dogmám viery. Konzistoriálna kongregácia, ktorá bola kompetentná posúdením takýchto prípadov, sa obyčajne obmedzovala iba na písomné výčitky biskupom. Navyše takéto konanie by bolo bezprecedentné, pretože v povojnových dejinách nebol známy žiaden prípad, kedy by Vatikán zosadil nejakého biskupa. Ku zmene by mohlo dôjsť iba v dôsledku spontánnej rezignácie. Tardini navrhol, aby nielen Svätá stolica, ale aj vláda naliehala na Vojtaššáka, keďže „obe strany hľadajú východiska z tejto situácie.“⁸⁶ Mali nájsť niekoho z Vojtaššákových priateľov, kto by ho nahovoril, aby sa vzdal úradu. Maixner, ktorý poznal niektorých klerikov, navrhol nitrianskeho kanonika Cvinčeka (1880–1949), ktorý bol podpredsedom Slovenskej národnej rady. Dohoda bola taká, že ak sa Cvinčekovi podarí presvedčiť Vojtaššáka, Vatikán sa o ostatné kroky urýchlene postará.⁸⁷

⁸⁵ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, biskupství spíšské – biskup Vojtaššák, č. 178116/46.

⁸⁶ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 705/46.

⁸⁷ Tamže.

Vojtaššák na jar roku 1947 absolvoval prvé vypočúvanie na Okresnom súde v Spišskom Podhradí a až do septembra 1947 prebiehali vypočúvania svedkov. Podľa retribučných dekrétov ešte stále prebiehali súdne procesy s bývalými predstaviteľmi Slovenského štátu. Povereníctvo školstva a národnej osvety trvalo na tom, aby aj Vojtaššák ako podpredseda Štátnej rady, podľa Košického vládneho programu a nariadenia Slovenskej národnej rady č. 33/45, bol súdený Národným súdom. Povereník Gustáv Husák (1913–1991) navrhoval, aby sa s Vojtaššákom viedol taký istý proces ako s bývalým prezidentom Tisom.⁸⁸ Napriek tomu obžalobca až do ukončenia vyšetrovania nikomu nedovolil nazeráť do vyšetrovacieho spisu.⁸⁹

Vzhľadom na túto situáciu MZV rátať so všetkými možnosťami, ktoré by mohli vyplývať z retribučných dekrétov. Obžaloba na Vojtaššáka bola predložená Národnému súdu 27. novembra 1947. Očakávalo sa, že súd bude čoskoro.⁹⁰

Osservatore Romano sa na túto situáciu pripravovalo a v reakcii na túto situáciu v ČSR uviedlo, že Rímskokatolícka cirkev nevyklučuje, aby člen katolíckeho episkopátu alebo duchovenstva nemohol byť postavený pred laický súd a zodpovedať sa za svoje konanie.⁹¹

Z príležitosti konferencie československých biskupov konanej v Prahe 17.–19. novembra 1947 sa internuncius pokúsil o osobný rozhovor s Vojtaššákom. Naznačil, že Vatikán sa obáva o jeho osobu a chce mu v tejto situácii pomôcť. Vojtaššák bol vždy voči Ritterovi zdržanlivý. Povedal, že nikto ho už asi rok nepredvoláva na vypočúvanie a pokiaľ ide o to, čo sa deje na Slovensku, necíti žiaden špeciálny nepokoj a netreba sa obávať.

O desať dní podpredseda vlády mons. Jan Šrámek (1870–1956) upozornil internuncia, že situácia okolo biskupa Vojtaššáka je skutočne vážna. Bol „si istý, že Vojtaššák bude pohnaný pred Národný súd v Bratislave a odsúdený. Je preto potrebné, aby sa biskup na nejaký čas stiahol,

⁸⁸ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 64227/48.

⁸⁹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická, Ján Vojtaššák, biskup ve Spišské Kapitule – řízení před Národním soudem. Dr. Ondřej Škrábík, biskup v Baňské Bystrici, závadnost jeho osoby, č. 138193/47.

⁹⁰ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 228933/48.

⁹¹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 64227/48.

možno na jeden rok a následne sa bude môcť vrátiť.“⁹² Šrámek hovoril, že je na to iba týždeň času, dokedy „tento beh vecí treba zabrzdiť.“⁹³

Ritter v tejto situácii inicioval stretnutie s dôvernou osobou, ktorá mala kontakty s košickým biskupom Čárskym (1886–1962). Zdalo sa mu, že Čársky je Vojtaššákovým priateľom a mohol by mať na neho vplyv. Presne ako očakával, už nasledujúci deň telefonoval Čársky do Prahy, že Vojtaššák sa vzhľadom na svoj vek necíti dobre a zvlášť v zime mu dlhé cesty spôsobujú ťažkosti. Vojtaššákova nemoc by aspoň dočasne mohla spôsobiť stagnáciu procesu. Čársky mal podľa návrhu Rittera presvedčiť Vojtaššáka, aby sa nechal hospitalizovať v nemocnici v Levoči.⁹⁴

7. AKTIVITY APOŠTOLSKÉJ INTERNUNCIATÚRY PO FEBRUÁRI 1948

Po februárovom prevrate v roku 1948 denníky informovali, že už čoskoro začne proces s biskupom Vojtaššákom.⁹⁵ Po odchode internuncia Rittera z Prahy dočasne poverený *chargé d'affaires* mons. Gennaro Verolino (1906–2005) sa ukázal ako vnímavý a pohotový diplomat. Okamžite telegrafoval do Vatikánu správu o procese a kontaktoval ministra zahraničných vecí. Vzniesol energické protesty a poukazoval na prípad chorvátskeho arcibiskupa Stepinaca (1889–1960),⁹⁶ ktorý vyvolal vo svete veľkú nevôľu a toto napätie sa doposiaľ nepodarilo urovnať. Rovnakým spôsobom vystupoval u ostatných predstaviteľov československej vlády. Faktom je, že komunisti sa vtedy potrebovali pripraviť na voľby, a preto Clementis navrhol, aby Vatikán aspoň dočasne stiahol Vojtaššáka zo Slovenska. Svätá stolica však s návrhom nesúhlasila a Tardini vystríhal vládu pred vznikom nových napätí v štáte, s ktorým si „vždy prial mať dobré vzťahy.“⁹⁷ Zdalo sa, že Vatikán by z tejto situácie mohol ťažiť. Došlo k návšteve *chargé d'affaires* Verolina u generálneho sekretára Heidricha. Dňa 8. mája 1948 požiadal sekretára, aby zastavil trestné stíhanie proti biskupovi Vojtaššákovi. Podľa denníka *Lidová demokracie* sa totiž 10. mája 1948 mal začať súd s bývalými členmi Štátnej rady: bisku-

⁹² ASV, Cecoslovacchia 221, AES 67/48.

⁹³ Tamže.

⁹⁴ Tamže.

⁹⁵ Spravodajský prehľad tlače sa nachádza v správe: ASV, Cecoslovacchia 221, AES 67/48.

⁹⁶ Záhrebský arcibiskup A. Stepinac (1889–1960), bol v roku 1946 odsúdený na 12 rokov väzenia.

⁹⁷ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 64227/48.

pom Vojaššák, Jozef Fundárek (1896–1991) a Jánom Kovalíkom-Ustianským (1861–1950). Napokon bol proces opäť odročený *sine die* a oficiálnym dôvodom bola choroba obžalovaných, ktorí sa nemohli zúčastniť na pojednávaní.⁹⁸ Heidrich 11. mája 1948 oznámil Verolinovi, aby to Vojaššák využil a čo najskôr odišiel z ČSR a rezignoval na úrad.

Voľby napokon vyhrali komunisti a tu došlo aj k zmene v rokovaní. MZV prechádzalo hrubou sovietskou a noví poradcovia sledovali činnosť zamestnancov ministerstva. Apoštolský administrátor Lazík upokojoval Verolina, že ak by išlo skutočne o spravodlivý proces a prebiehal by pokojne, nemalo by dôjsť k odsúdeniu Vojaššáka. Iný názor mala Svätá stolica. Správy, ktoré o Vojaššákovi počas vojny písal Burzio, teraz vyvolávali vážne obavy. Verolino hlásil, že mocenský predstaviteľ ČSR majú voči Vojaššákovi silnú averziu a nenechajú ho na pokoji, kým sa ho nezbavia.

Novou príležitosťou, ako stiahnuť Vojaššáka, sa ukázala návšteva *ad limina*. Podľa nových spôsobov na MZV „niečo za niečo“⁹⁹ bolo, aby Vojaššák ešte pred tým abdikoval alebo požiadal o koadjútora s právom nástupníctva. Samotné MZV dalo na vedomie, že nová vláda nebude namietaf, keby Vojaššák emigroval a viac sa do ČSR nevrátil. Na túto príležitosť by mu prednostne vydali pas. Ostatní biskupi mali naopak so získaním pasov na *ad limina* veľké ťažkosti.¹⁰⁰

Svätá stolica už preverovala miesta, kde by mohol biskup odísť. Rátalo sa s Amerikou, kde boli viaceré úspešné spolky, s ktorými biskup udržiaval kontakty prostredníctvom kňazov, ktorí pochádzali z jeho diecézy. Svätá stolica informovala biskupa, že ak sa rozhodne pre exil, bude mu v tomto nápomocná, zariadi jeho cestu a nový cirkevný status. Do cesty *ad limina* však bolo potrebné zdržiavať začiatok procesu. *Chargé d'affaires* vydal apel na vládu a poukazoval na neprijemné následky, ktoré by proces mohol vyvolať medzi katolíckmi aj so zahraničnou mienkou.¹⁰¹ Rovnako aj z oddelenia pre cirkevné záležitosti prišla na MZV správa, že proces s Vojaššák, Jozefom Fundárekom a Jánom Kovalíkom-Ustianským je vnútropoliticky nežiaduci.¹⁰²

⁹⁸ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č. 153155/48.

⁹⁹ Termín pochádza od Ján Pešek, „Cirkevné dejiny v slovenskej historiografii rokov 1945–1989,“ in *Církev 19. a 20. století vo slovenské a české historiografii*, ed. Pavol Mačala, Pavel Marek a Jiří Hanuš, Brno: CDK, 2010, s. 301.

¹⁰⁰ ASV, Cecoslovacchia 221, AES 6763/48.

¹⁰¹ Tamže.

¹⁰² AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojaššák, biskup, proti nemu, č. 64227/48.

Rokovania boli čoraz chaotickejšie, rástla nervozita a tlak, ktorý mal zmeniť základy medzinárodných zmlúv a oficiálne vzťahy s Vatikánom. Do konca roka 1948 mala skončiť pôsobnosť výnimočných súdov. Bolo len otázkou času, kedy začne odkladaný proces aj s ostatnými členmi Štátnej rady. Apoštolský administrátor Lazík sa prihovril v tejto súvislosti na MZV za svojho dekana z Trenčína mons. Andreja Marsinu (1885–1979). Upozornil, že ak sa objaví pred súdom Marsina, otvorí sa aj problém odkladaného súdneho procesu s biskupom Vojtaššákom a ostatnými členmi, a to predsa nikto nechcel.¹⁰³

Vojtaššák aj v tomto období upozorňoval na seba pri najrozličnejších príležitostiach.¹⁰⁴ Polícii sa podarilo zachytiť korešpondenciu Vojtaššáka s nonkonformným maďarským kardinálom Mindszentym (1892–1975). Média systematicky dehonestovali biskupa a využívali na to každú príležitosť, ale medzi katolíkmi rástla jeho prestíž.¹⁰⁵ Vláda sa na Slovensku obávala vypuknutia ľudovej vzbury na podporu Vojtaššáka.¹⁰⁶

V skutočnosti však s pribúdajúcim vekom Vojtaššákovy aktivity ochabovali. Podľa hodnotení v roku 1945 bol ešte „veľmi zafažený svojím odmietavým chovaním k ministrovi Šrobárovi a celým svojím postojom k ČSR,“ po voľbách v roku 1948 „sa už aspoň do určitej miery zapojil do kolektívnych akcií nielen slovenského, ale aj československého episkopátu a podpísal rad pastierskych listov, zvlášť konštruktívny list slovenských biskupov z 26. októbra 1947.“¹⁰⁷ Iné svedectvo podal suspendovaný kňaz Jozef Straka, ktorý sa zúčastnil aj zatknutia Vojtaššáka. Ten uviedol, že Vojtaššák „vo svojej diecéze má stále veľa prívržencov z ktorých 80% sú bigotní katolíci a spomedzi biskupov je jeden z tých, ktorý sa neľaká osobného strádania.“¹⁰⁸ Časopis *Haladás* považoval Straku za pokrokového ľavicového demokrata, ktorý „je dôležitým oporným pilierom dnešného režimu.“¹⁰⁹ *Haladás*¹¹⁰ pokračoval, že je potrebné, aby Vojtaššák „bol čím skôr pohnaný pred súd, aby sa ľudu vysvetlilo, že

¹⁰³ Tamže.

¹⁰⁴ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č. 228933/48.

¹⁰⁵ Archív štátnej tajnej bezpečnosti (ďalej AŠTB) Levoča, hlásenie zo 6. 5. 1948, b. č.

¹⁰⁶ PEŠEK – BARNOVSKÝ, *Štátna moc a cirkvi*, s. 28.

¹⁰⁷ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č. 228933/48.

¹⁰⁸ Tamže.

¹⁰⁹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 64227/48.

¹¹⁰ V spise je priložený preklad článku z časopisu *Haladás*, 20. 5. 1948.

nejde o prenasledovanie cirkvi, ale o odsúdenie nehodnej osoby biskupovej.¹¹¹ Straka, ktorý sa vďaka svojej agilite ocitol ako zamestnanec na Povereníctve školstva, navrhol rozšíriť Vojtaššákovu obžalobu aj o arizáciu Baldovských kúpeľov. Tvrdil, že má „zistené, že biskup dal podnet k tomu, že kúpele boli bankou vohnané do dražby.“¹¹²

O Vojtaššákov prípad sa začal zaujímať minister spravodlivosti Alexej Čepička (1910–1990), jeden z hlavných architektov likvidácie cirkvi v ČSR.¹¹³

Komunisti ako prvé trvali na personálnej zmene na apoštolskej administratúre. V novembri 1948 prišiel do Prahy nový *chargé d'affaires* Giuseppe Sensi (1907–2001). V deň nástupu do úradu mu Vojtaššák oznámil, že pravdepodobne už 20. novembra 1948 bude v Bratislave súd. Dňa 16. novembra 1948 Sensi telegrafoval do Vatikánu a informoval o tejto „novej a neočakávanej správe“.¹¹⁴ Podľa inštrukcií mal zistiť, či by Vojtaššák neakceptoval pomocného biskupa s právom nástupníctva. Urýchlene bolo potrebné nadviazať kontakt s ministrom Clementisom.¹¹⁵ Mali mu oznámiť, že Vatikán by možno vedel nájsť uspokojivé riešenie, v zmysle: „ako to vláda častejšie žiadala – vymenovať biskupovi koadjútora.“¹¹⁶ Ale slovenská strana sa začala vzdávať akýmkoľvek rokovaniam. Bratislavské povereníctvo vnútra 17. novembra 1948 zamietlo vydať Vojtaššákovi cestovný pas a dôvodom bol pripravovaný súdny proces. Situácia bola napätá aj na MZV, kde prebiehali politické čistky.¹¹⁷ Objavovali sa hlasy aj za odvolanie Clementisa.¹¹⁸

Chargé d'affaires prišiel 18. novembra 1948 na MZV a žiadal o zastavenie procesu.¹¹⁹ Vedúci cirkevného odboru, ktorý viedol stretnutie,

¹¹¹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 64227/48.

¹¹² AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č. 228933/48.

¹¹³ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, proti nemu, č. 153155/48.

¹¹⁴ ASV, Cecoslovacchia 221, AES 6763/48.

¹¹⁵ Tamže.

¹¹⁶ Tamže.

¹¹⁷ Ivana KOUTSKÁ, „Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí,“ in *Paměť a dějiny* 2, č. 1 (2008): s. 39–52.

¹¹⁸ Karel KAPLAN, *Sovětské poradci v Československu 1949–1956*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 39–40.

¹¹⁹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č. 237903/48.

argumentoval, že kauza je známa už niekoľko rokov. Všetky doterajšie rokovania viedli k najjednoduchšiemu a pre Vatikán pravdepodobne aj jedinému spôsobu, ako odstrániť Vojtaššáka – cestou dobrovoľnej demisie, čomu sa prispôbovalo aj ministerstvo. Vzťahy štátu a cirkvi sa dostávali do novej polohy. *Chargé d'affaires* na vysvetlenie povedal, že v Prahe je iba niekoľko dní a po príchode na internuciaturu o tejto záležitosti nič nenašiel. Vyžiadal si čas na preštudovanie prípadu. Ešte v ten istý deň sa chcel stretnúť s ministrom, aby sa mu predstavil. Keďže išlo o nižšieho diplomatického zástupcu, minister o stretnutie neprejavil záujem. Sensi si mal dohodnúť stretnutie s jeho tajomníkom.¹²⁰

K stretnutiu došlo už nasledujúci týždeň 24. novembra 1948. Sensi spomenul, že po štúdiu materiálov na internunciature zistil, že československá vláda si želá, aby Vojtaššák bol odstránený vzhľadom na jeho vystupovanie počas vojny a bezprostredne po vojne. Okrem toho uviedol, že nepozná podrobnosti a v jeho úrade sa nenachádza žiadne memorandum československej vlády vzťahujúce sa na túto vec. Tajomník mu prečítal časť žiadosti ministra ešte z roku 1946 a vysvetlil dôvody, ktoré ho k tomu viedli.¹²¹ Sensi sa postavil proti procesu. Navrhol, že podnikne osobný rozhovor s biskupom. Podľa neho problém bol neobyčajne náročný, pretože sa týkal nielen biskupa, na ktorého sa sústreďovala pozornosť verejnosti, ale mal byť odstránený proti svojej vôli.¹²² Minister dal pokyn na zastavenie procesu.¹²³

Vatikán si všímal aj konanie ostatných biskupov na Slovensku, ktorí síce Vojtaššáka povzbudzovali, aby zotrval a vydržal, ale cez vyslanca mu vysielali úplne opačné signály. Príkladom bola spoločná konferencia biskupov, ktorá sa konala 2. decembra 1948 v Nitre. Biskupi sa počas súkromného kolokvia s novým *chargé d'affaires* pred nim vyjadrili, že by bolo najlepšie, keby spišský biskup za danej situácie požiadal Svätú stolicu o pomocného biskupa a úplne sa stiahol. Sensi 15. decembra 1948 navštívil Vojtaššáka a žiadal ho, aby predsa len zvážil a „v Páno- vi požiadal o pomocného biskupa.“¹²⁴ Vojtaššák bol presvedčený, že je

---

¹²⁰ Tamže.

¹²¹ AMZV Praha, TO, II/7, Vatikán a slovenská desiderata, biskup Vojtaššák, č. 143346/46.

¹²² AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č.237903/48.

¹²³ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č.228933/48.

¹²⁴ ASV, Cecoslovacchia 221, AES 934/49.

„nevinný a ak v tejto krajine ešte existuje spravodlivosť, nemal by byť odsúdený.“¹²⁵

Sensi vedel, že ak by sa podarilo odsúdiť Vojtaššáka, následne by došlo aj k procesom s ďalšími biskupmi.¹²⁶ Situácia bola mimoriadne napätá a nejasná. Kolovali zmätočné a protichodné správy týkajúce sa ostatných biskupov v ČSR. Už 18. decembra 1948 bol preto Sensi opäť na ministerstve, kde stretol vyslanca Vlastimila Boreka (1886–1952). Borek bol na ministerstve predsedom stránickej organizácie KSČ. Sensi sa dožadoval osobného prijatia u ministra Clementisa. Vyslancovi naznačil, že žiadosť je urgentná, pretože internunciatúra disponuje informáciami, že 28. decembra 1948 by sa mal začať proces s biskupom Vojtaššákom, keďže k 31. decembru zaniká činnosť retribučných súdov. Borekova kancelária správu preverila, ale nepotvrdila ju. Osobitné cirkevné oddelenie na ministerstve disponovalo informáciami, že paradoxne za stagnáciou procesu s Vojtaššákom je priamo Clementis, ktorý ho sám inicioval.¹²⁷

8. KONIEC ROKOVANÍ

Koncom decembra 1948 trestné pokračovanie podľa § 323 trestného práva bolo zastavené. Obžalobca ľudového súdu stiahol obžalobu proti spišskému biskupovi. Bližšie informácie mohol poskytovať iba podpredseda vlády Viliam Široký (1902–1971).¹²⁸

Adolf Plachý z druhého odboru MZV vypracoval správu pre ministra, podľa ktorej „zastavenie trestného pokračovania nič nemení na našom postoji voči biskupovi Vojtaššákovi.“¹²⁹ Po sviatkoch, 8. januára 1949, Clementis prostredníctvom Sekcie pre cirkevné záležitosti tlmočil Sensimu odpoveď na jeho návštevu na ministerstve, že postoj vlády k Vojtaššákovi je stále negatívny. Plachý 31. januára 1949 doručil také

¹²⁵ Tamže.

¹²⁶ Tamže.

¹²⁷ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, Ján Vojtaššák, biskup, obžaloba proti nemu, č. 228933/48.

¹²⁸ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, biskupství spišské, biskup Ján Vojtaššák, obžaloba, č.13347/49.

¹²⁹ AMZV Praha, TO, II/7, Církev římsko-katolická na Slovensku, biskupství spišské, biskup Ján Vojtaššák, obžaloba, č.1803/49.

isté stanovisko vlády aj apoštolskej internunciatúre.¹³⁰ Vláda vydala príkaz, aby MZV naliehalo na Vatikán, aby pápež vlastnými prostriedkami stiahol Vojaššáka, prípadne mu pridelil koadjútora s právom nástupníctva.¹³¹

Biskup v novembri 1948 oslavoval 71 rokov a Vatikán navrhoval zaoberať sa hľadaním náhrady na poste spišského biskupa z dôvodu veku. Investigatívny proces riadila internunciatúra, ale s upozornením, aby nevznikli obavy a nepokoj medzi klérom spišskej diecézy. Nebolo možné podceňiť Vojaššákovu aktivitu. Po smrti Karola Kmeťka sa stal dekanom biskupského zboru a v lete 1949 inicioval rokovania s internunciatúrou, aby sa na Slovensku zrušili apoštolské administratúry a vymenovali riadni sídelní biskupi.¹³² Verolino, ktorý sa po roku vrátil na internunciatúru do Prahy, zvažoval podoby navrhovanej cirkevnej provincie. Ukazovalo sa ako najlepšie riešenie, aby apoštolskí administrátori zostali podriadení priamo Svätej stolici, keďže noví biskupi by museli zložiť prísahu vernosti komunistickej vláde. Aj pre vatikánskeho zástupcu bola situácia v ČSR kritická. Cirkev v ČSR sa vymykala spod ochranného obalu akýchkoľvek diplomatických rokovaní. Hovorilo sa o zosadení všetkých biskupov. „Čo urobiť v tejto situácii, pokračovať, alebo zaujať pasívny postoj? Čo by z toho bolo? Neverím, že by československá vláda mohla urobiť ešte čosi horšie, ako to, čo si zaumienila.“¹³³ K personálnym zmenám a politickým čistkám dochádzalo na všetkých úrovniach. Rokovania s Clementisom neboli ideálne, ale pomáhali získavať čas.

Internuncius chcel udržať diplomatické styky čo najdlhšie, hoci vláda nemala o ne ani najmenší záujem. MZV malo pripravený vlastný plán, že k vypovedaniu vatikánskeho zástupcu dôjde hneď, ako vláda podporí vznik schizmatického hnutia, na čo už na Slovensku získavala prvých kňazov.

Verolino sa u Svätej stolice narýchlo začal angažovať za vymenovanie Vojaššáka za arcibiskupa. Malo ísť o symbolické ohodnotenie jeho zápasu s komunizmom a vyslovila by sa mu tým dôvera do budúcnos-

---

¹³⁰ AMZV Praha, TO, II/7, Cirkev rímsko-katolícka na Slovensku, biskupstvá spišské, biskup Ján Vojaššák, obžaloba, č. 13347/49.

¹³¹ AMZV Praha, TO, II/7, Cirkev rímsko-katolícka na Slovensku, biskupstvá spišské, biskup Ján Vojaššák, obžaloba, č. 1803/49.

¹³² Išlo o administratúry v Trnave, Rožňave a Košiciach.

¹³³ ASV, Cecoslovacchia 221, AES 3497/49.

ti. Rozdiely medzi Vojtaššákovým vystupovaním a ostatných biskupov boli podľa Verolina evidentné. Ich konanie voči komunistickej moci bolo „plné opatrnosti a strachu, pričom je absolútne nevyhnutné hovoriť jasne a nahlas, ak sa má ešte niečo zachrániť v tomto regióne, kde sa páchajú ťažké krivdy.“¹³⁴ Verolino v júli 1949 musel však opustiť internunciatúru a tým fakticky i reálne skočila jedna éra československo-vatikánskych vzťahov.

Psychologický aspekt vypovedania diplomatických stykov s Vatikánom bol na Slovensku medzi katolíkmi veľmi citeľný. Vojtaššák po odchode internuncia z ČSR napísal testament: „Na ten prípad, že by sa ma nižepodpísaného svetská moc dakedy násilím zmocnila a ma osobnej slobody zbavila, do nevôle uvrhla, robím toto, ešte ako osobne slobodný, slobodné vyhlásenie.“¹³⁵

Vojtaššák v tejto situácii požiadal o pomocného biskupa. Dôvod: vysoký vek, ale aj osobná intuícia ďalšieho diania v ČSR. Pius XII. vymenoval Štefana Barnáša (1900–1964), rektora kňazského seminára v Spišskej Kapitule, za spišského pomocného biskupa. Išlo o jednu z najzaujímavejších osobností katolíckeho intelektuálneho orbitu na Slovensku. Bol známy ako filozof, sociológ, náboženský spisovateľ a člen redakcií viacerých časopisov.¹³⁶ Vysviacka sa konala 5. novembra 1949 v seminárnej kaplnke v Spišskej Kapitule bez účasti verejnosti. Svätiteľom boli Vojtaššák a emeritný biskup Martin Kheberich (1869–1951). Následne štátne orgány 3. júna 1950 izolovali Vojtaššáka v sídle biskupstva a zbavili ho slobody, ale už predtým bol od júna 1949 dosadený na biskupskom úrade vládny zmocnenec, ktorý kontroloval každý jeho krok.

Zároveň zatkli pomocného biskupa Barnáša a deportovali ho do sústredovacieho tábora. Vojtaššák takmer na poslednú chvíľu vymenoval Štefana Náhaluku (1916–1975) za tajného generálneho vikára so špeciálnymi fakultami a vydal potvrdenie seminaristom posledného ročníka, aby sa mohli dať vysvätiť v ktorejkoľvek diecéze.¹³⁷ Nasledujúce udalosti a proces s tromi slovenskými biskupmi sú dobre známe.¹³⁸ V januári

¹³⁴ Tamže.

¹³⁵ ABU Spiš, 6. 7. 1949.

¹³⁶ „Barnáš Štefan,“ in *Biografický lexikón Slovenska*, Martin: SNK, 2002, s. 237; Róbert LETZ, „Biskup s chápujúcim srdcom,“ in *Život za mrežami*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 7–28.

¹³⁷ ASV, AES 1693/54.

¹³⁸ Róbert LETZ, *Boli traja*, ale aj *Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi*, ed. Róbert Letz, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2007.

1951 bol Vojtaššák odsúdený na 24 rokov väzenia v spoločnom procese s biskupmi Petrom Pavlom Gojdičom (1888–1960) a Michalom Buzalkom (1885–1961).

Proces bol logickým doznením konfliktu, ktorý začal v bezprostrednom povojnovom období v snahe odstrániť biskupa Vojtaššáka a postupne zvyrazňoval prehľbujúcu sa krízu vzťahov medzi ČSR a Vatikánom. Išlo o zavŕšenie sporu s katolíckou cirkvou na Slovensku, ako to vidno z poznámok porady ministra o Vojtaššákovej obžalobe z 26. októbra 1950.¹³⁹ Po období viac-menej vzájomného rešpektu v rokoch 1945–1948 došlo k prejaveniu totalitných praktík a k absolútnemu ignorovaniu zmlúv, až mohutná antikatólicka vlna zachytila napokon celú spoločnosť.

Ambitions on the Part of Czechoslovakia and the Vatican to Remove Bishop Ján Vojtaššák from Office in the Years 1945 to 1950

Key words: Vojtaššák Ján; Czechoslovakia; the Vatican

Abstract: A former classified material from the Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic reveals a series of steps which were undertaken by the Czechoslovakian government in their attempt to remove Bishop Vojtaššák (1877–1965) from office as the diocesan bishop of the Spiš diocese. The intention of this study is to complement this historical material with material from the collection of the historical archive of the State Office of the Holy See. By doing so and making use of this complicated and socially stirring case an interesting mosaic regarding the relations between Czechoslovakia and the Vatican over the years 1945 to 1949 is developed. The date 8th October 1945 can be considered a key moment. This is when the Secretary of State of the Ministry of Foreign Affairs, Vladimír Clementis (1902 to 1952), demanded that the ambassador of the Holy See of the Vatican replace Vojtaššák with another bishop as soon as possible. This issue which lasted nearly five years reveals the various steps taken by the political figures, members of the clergy, journalists and secret agents. It simultaneously highlights the political and social links between the relationship of the Catholic Church and the state over the years 1945 to 1950.

PhDr. Peter Olexák, PhD.
Katedra histórie FF Katolíckej
univerzity v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
03401 Ružomberok

---

¹³⁹ Štátny archív v Bratislave, Štátna prokuratúra v Bratislave, SPt III/I, 95/50.